

Mefâtihu'l-Ğayb (Gaybın Anahtarları)

Abdurrahîm el-Halvetî et-Tebrîzî

Yayına Hazırlayan
Kamran ABDULLAYEV

FCR YAYIN LTD.

Genel Yayın No | General Publication Number: 1757

FCR Sertifika no | Certificate Number: 46550

ISBN: 0000 0004 4657 1968

ROR ID: ror.org/00zznvq98

Alt Marka | Imprint: Kitabe

Yayın No | Publication Number: 149

Kitap Adı : Mefâtihu'l-Ğayb (Gaybın Anahtarları)

Book Title: The Keys to the Unseen

ISBN : 978-625-5654-20-5

DOI : doi.org/10.70458/fcr 9786255654205

Yazar | Author: Abdurrahîm el-Halvetî et-Tebrîzî

Hazırlayan | Prepared by: Kamran Abdullayev | Orcid: 0000-0003-2368-7338

Kurum | Institution: Trabzon Üniversitesi ROR ID: ror.org/04mmwq306

Editör | Editor: Orhan MUSAHANLI | orcid.org/0000-0002-9081-3771

Yayın Türü: Kitap | Publication Type: ook – Monograph

Yayın Dili: Türkçe | Language: Turkish

Ebat | Dimensions: 13,5 x 21 cm

Baskı Sayısı | Edition: 1

Sayfa Sayısı | Pages: 154 (xiv + 140)

Yayın Tarihi | Publication Date: Kasım | November 2025

Yayın Yeri | Place of Publication: Ankara, Türkiye

Mizanpaj ve Kapak | Layout and Cover Design: FCR

Baskı ve Cilt | Printing and Binding: NY MATBAACILIK (Sertifika no: 50732)

Konu Kategorisi | Subject Categories

BIC: HRQC - Spiritüalizm ve mistik öğretiler | Spiritualism & mysticism

BISAC: REL062000 - Tasavvuf / İslam Mistisizmi | Religion / Mysticism

THEMA: QRPC2 - İslam mistisizmi | Islamic mysticism

LC Classification: BP189 - İslam tasavvufu | Sufism (Islamic mysticism)

DEWEY: 297.4 - İslam mistisizmi | Islamic mysticism

WoS Category: Din | Religion

WoS Citation Topics Meso: Felsefe ve Din | Philosophy & Religion

WoS Citation Topics Micro: Tasavvuf ve İslam teolojisi | Sufism and Islamic theology

Scopus Subject Areas: 1202 - Tarih ve Felsefe Çalışmaları | History and Philosophy of Science

Atf Bilgisi | Cite as: Abdullayev, Kamran (haz.). *Mefâtihu'l-Ğayb (Gaybın Anahtarları)*. Ankara: FCR Yayın Ltd.-Kitabe, 2025

© All right reserved | FCR YAYIN LTD.

Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1 06050

Altındağ-Ankara/TÜRKİYE • Tel: +90 (312) 310 08 60

www.fcr.com.tr • fcr@fcr.com.tr

Mefâtihu'l-Ğayb (Gaybın Anahtarları)

Abdurrahîm el-Halvetî et-Tebrîzî

Yayına Hazırlayan
Kamran ABDULLAYEV

Ankara 2025

Yazar Hakkında | About the Author

Kamran ABDULLAYEV

Kamran Abdullayev 1984 yılında Azerbaycan/Ağdaş'ta doğdu. İlk ve orta öğrenimini tamamladıktan sonra Bakü İslam Üniversitesi'nden 2006 yılında mezun oldu. Daha sonra Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde 2011 yılında "*İmam Şernûbî'nin Tabakâtü'l-Evliyâ Adlı Eserinde Kerâmet ve Sûfîler*" başlıklı teziyle yüksek lisansını, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde 2015 yılında "*Ebû Bekir Muhammed b. el-Kâsım el-Enbârî'nin ez-Zâhir fî Meânî Kelimâti'n-Nâs Adlı Kitabındaki Sözlerin Tahlili*" isimli çalışmasıyla doktorasını tamamladı. 2016 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümünde öğretim görevlisi olarak çalışmaya başladı. Halen Trabzon Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Arap Dili ve Belağatı Bölümünde öğretim üyeliği görevini Dr. Öğr. Üyesi ünvanıyla sürdürmektedir.

Kamran Abdullayev was born in 1984 in Aghdash/Azerbaijan. After completing his primary and secondary education, he graduated from Baku Islamic University in 2006. He subsequently completed his Master's degree in 2011 at Selçuk University's Institute of Social Sciences with a thesis titled "Miracles (*Kerâmet*) and Sufis in Imam Şernûbî's *Tabakâtü'l-Evliyâ*." He earned his Ph.D. in 2015 from Necmettin Erbakan University's Institute of Social Sciences with his study titled "Analysis of the Sayings in *ez-Zâhir fî Meânî Kelimâti'n-Nâs* by Abû Bakr Muhammad b. al-Qâsım al-Anbârî." In 2016, he began working as a lecturer in the Department of Basic Islamic Sciences at Karadeniz Technical University's Faculty of Theology. He currently serves as an Assistant Professor in the Department of Arabic Language and Rhetoric within the Faculty of Theology at Trabzon University.

Kitap Hakkında

Mefâtihu'l-Ğayb (Gaybın Anahtarları)

Abdurrahim Halvetî 15. Yüzyıl Azerbaycan coğrafyasının yetiştirdiği nadir şahsiyetlerden biridir. Aslen Nahçıvan'lı olan fakat Güney Azerbaycan'ın başkenti Tebriz'de yaşamış Halvetî her iki şehrin de sanat ve bilimsel birikimini çok güzel bir tarzda birleştirmiştir. Babası Şemseddin Aktâbî'den aklâm-ı sitte eğitimi almış, Şirin-i Mağribî, Zeyneddin Havâfî, Ali es-Safevî gibi döneminin neredeyse bilinen en meşhur tasavvuf şeyhlerinden istifade etmiştir. Halvetî hat sanatında ustalığını Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan Kütüphanesi için yazdığı Mushaf'la bizlere göstermektedir. Yine *Kitâbu'd-Dekâik fî Marifeti'l-Hakâik*, *Tezkire*, *Şerhu'n-Nusûs fî Tahkiki't-Tavri'l-Mahsûs* gibi yazdığı çeşitli tasavvuf eserleriyle İbn Arabî, Sadreddin Konevî, Davud Kayserî çizgisindeki Ekberlik ekolüne mensup olduğunu açık bir şekilde ifade etmektedir. Farsça *Divan*'ı, *Mefâtihu'l-Ğayb* ve diğer eserlerinde yer alan çokca Arapça şiirleriyle de her iki dilde şairliğini sergilemektedir. Fakat ilginçtir ki çok sayıda eserin yazarı olan bu önemli şahsiyet vefatından sonra çok az sayıda çalışmaya konu olmuştur. Halvetî'nin hem biyografisi hakkında ulaşabildiğimiz bilgiler oldukça kısıtlı, hem de eserlerinin ciddi bir kısmı henüz bulunamamıştır. Bu önemli şahsiyeti tanıtmak için Halvetî'nin *Mefâtihu'l-Ğayb* eseri ile konuya giriş yapılması amaçlanmıştır. Çalışmanın giriş kısmında elde edebildiğimiz kaynaklarla Halvetî'nin hayatı ve eserleri incelenerek biyografisi oluşturulmaya çalışılmış, tamamı elyazması halinde olan eserlerinin listesi sunulmuştur. Ancak tüm çabamıza rağmen Halvetî'nin birçok eserinin günümüzde nerede olduğu bilgisine ulaşamamıştır.

Çalışmanın ikinci kısmında ise ulaşabildiğimiz iki nüsha esasında *Mefâtihu'l-Ğayb* eseri tahkik edilmiştir. Müellif nüshasına ulaşamadığı ve eldeki nüshalarda çok sayıda yazım hatalarının mevcutluğundan dolayı tahkikte bir nüsha esas alınmamış, bunun yerine her iki nüshadaki hatalar düzeltilerek tam metin ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Halvetî, Tebriz, Nahçıvan, *Mefâtihu'l-Ğayb*, Tasavvuf, Arapça.

About the Book

The Keys to the Unseen

Abdurrahim Halvetî is one of the rare personalities nurtured by the geography of Azerbaijan in the 15th century. Originally from Nakhchivan but having lived in Tabriz, the capital of Southern Azerbaijan, Halvetî skillfully harmonized the artistic and scientific accumulation of both cities. He received his training in the Six Scripts of Calligraphy (*Aklâm-ı Sitte*) from his father, Şemseddin Aktâbî, and benefited from some of the most famous Sufi Shaykhs of his era, including Şirîni Mağribî, Zeyneddin Havâfî, and Ali es-Safevî.

Halvetî demonstrated his mastery in calligraphy through the Qur'an manuscript (*Mushaf*) he penned for the library of the Akkoyunlu ruler Uzun Hasan. Furthermore, his various Sufi treatises, such as *Kitâbu'd-Dekâik fî Marifeti'l-Hakâik*, *Tezkire*, and *Şerhu'n-Nusûs fî Tahkîki't-Tavri'l-Mahsûs*, clearly denote his affiliation with the Akbari school, aligning with the philosophical lineage of Ibn Arabî, Sadreddin Konevî, and Davud Kayserî. He also exhibited his poetic talents in both languages through his Persian *Divan*, *Mefâtihu'l-Ğayb*, and numerous Arabic poems found in his other works.

It is noteworthy, however, that this significant figure, the author of an extensive body of work, has been the subject of very few academic studies since his passing. Information concerning Halvetî's biography remains considerably limited, and a substantial number of his works have yet to be located. It is the necessity to introduce and shed light on this crucial figure that motivates the initiation of this study, focusing on his work, *Mefâtihu'l-Ğayb*.

In the introductory section of the study, an attempt has been made to reconstruct Halvetî's biography by examining his life and works using the available sources, culminating in a presented list of his manuscripts. Despite all efforts, the current whereabouts of many of Halvetî's literary works remain unknown. The second part of the study is dedicated to the critical edition (*tahkik*) of *Mefâtihu'l-Ğayb*, based on the two extant manuscripts accessible to us. Given that the author's own manuscript could not be found and the current copies contain numerous scribal errors, the critical editing process did not rely on a

single source. Instead, the full, established text was compiled by correcting errors found across both manuscripts.

Keywords: Khalwati, Tabriz, Nakhchivan, Mefâtiḥu'l-Ġayb, Tasawwuf, Arabic.

Bu kitabı kızım Aygöl'e ithaf ediyorum...

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	xiii
GİRİŞ	1
1. Abdurrahîm Halvetî'nin Hayatı, Ailesi, Eğitimi ve Eserleri	6
1.1. Hayatı ve Ailesi	6
1.2. Eğitimi	16
1.3. Eserleri	17
1.3.1. Kitâbu'd-Dekâik fi Marifeti'l-Hakâik fi Şerhi'l-Mukaddimeti'l-Kayseriyye (كتاب الدقائق في معرفة الحقائق في شرح المقدمة القيصرية)	18
1.3.2. Kitâbu't-Tezkire (كتاب التذكرة)	23
1.3.3. Hâşiyetu Mustalahât-i Abdurrezâk el-Kâşânî (حاشية مصطلحات عبد الرزاق القاشاني)	27
1.3.4. Kitâbu'l-Kâmil fi Şerhi'n-Nusûs Miftâhi'l-Fusûs (كتاب الكامل في شرح النصوص مفتاح الفصوص)	31
1.3.5. Şerh-i Rubâi-i Ebî Sâid b. Ebi'l-Hayrât (شرح رباعي أبي سعيد بن أبي الخيرات)	34
1.3.6. Divan	36
2. Mefâtihu'l-Ğayb Eserinin Değerlendirilmesi	37
2.1. Eserin Nüshaları	37
2.2. Eserin Müellife Aidiyeti ve İsimlendirilmesi	38
2.3. Tahkikte Takip Edilen Metod	38
2.4. Eserin Kaynakları	39
2.5. Eserin İçeriği	40
2.5.1. Eserin Yazılış Sebebi	40
2.5.2. Eserdeki Konu Başlıkları	42
2.5.3. Abdurrahîm Halvetî'nin Şairliği	44
2.5.4. Abdurrahim Halvetî'nin Tasavvufî Düşünceleri	48

SONUÇ	51
KAYNAKLAR	57
3. Mefâtihu'l-Ğayb Eserinin Tahkikli Metni	59
DİZİN	139

ÖN SÖZ

Azerbaycan coğrafyası, tarih boyunca Türkçe, Farsça ve Arapça olmak üzere üç ana dilde zengin bir literatüre ev sahipliği yapmıştır. Bu literatür içinde Arapça eserler, özellikle İslam ilimleri ve tasavvuf alanında vazgeçilmez bir yere sahiptir. Bölgedeki ilim merkezleri olan Şirvan, Karabağ, Nahçıvan ve Tebriz gibi bölgelerde -erken İslam ve Orta Çağ boyunca Arapça ilim dili olarak kullanıldığı için- tefsir, hadis, fıkıh, felsefe ve özellikle tasavvuf konularında çok sayıda eser Arapça kaleme alınmıştır. Tasavvufi literatür, bu coğrafyada güçlü olan Halvetiyye tarikatının müntesipleri tarafından zenginleştirilmiş, yine İbn Arabi'ye nispet edilen Ekberiyye tarikatının etkisiyle Vahdet-i Vücûd felsefesini açıklayan şerh ve haşiyelerle gelişmiştir. Abdurrahim Halvetî'nin *Mefâtihu'l-Ğayb*, *Kitâbu't-Tezkire* ve *Kitâbu'l-Kâmil* gibi eserlerinin Arapça telif edilmiş olması tasavvufun derinlikli meselelerinin ve metafizik konuların açıklanmasında Arapçanın vazgeçilmez bir akademik dil olarak kullanıldığını açıkça göstermektedir. Bu Arapça tasavvuf eserleri, yalnızca Azerbaycan değil, tüm Yakın Doğu ve Anadolu'daki tasavvuf düşüncesinin şekillenmesinde temel referans kaynakları arasında yer almıştır.

Ne var ki, bu zengin mirasın büyük bir bölümü henüz bilim dünyasına kazandırılmamıştır. Söz konusu bölgede telif edilen bazı temel eserlerin günümüze ulaşamamış veya henüz bulunamamış olması, ulaşılan elyazma nüshaların ise büyük bir kısmının ilmî tahkikten geçirilmemiş olması, bu dönemin entelektüel dinamiklerini anlama çabalarının önünde ciddi engeller oluşturmaktadır. Bu durumun doğal bir sonucu olarak, Abdurrahim Halvetî gibi hem hattatlığı hem de tasavvufî derinliği ile öne çıkan pek çok müellifin hayatı, fikirleri ve eserlerindeki düşünce sistemleri meçhul kalmıştır. İşte bu ilmî boşluk ve bu

coğrafyanın İslam medeniyetine olan katkılarını tam manasıyla ortaya çıkarma gerekliliği, bizi bu çalışmaya sevk eden ve konuya basit de olsa bir giriş yapmamızı sağlayan temel motivasyon kaynağını teşkil etmiştir.

Bu çalışma, içerik ve metodoloji açısından iki ana bölüm halinde yapılandırılmıştır. Çalışmanın birinci bölümünde, öncelikle müellifin hayatı, eğitim aldığı çevreler, sanatsal kimliği ve entelektüel kaynakları başta olmak üzere Abdurrahim Halveti'nin biyografik ve fikri portresi çizilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda, onun hattatlık ve şairlik yönleri ele alınmış, Akkoyunlu ve Karakoyunlu coğrafyasındaki ilmî konumunun tespit edilmesine gayret edilmiştir. İkinci bölüm ise, Halveti'nin tasavvufi düşünce sistemini yansıtan temel eserlerinden biri olan Mefâtihu'l-ayb'a tahsis edilmiştir. Bu bölümde, eserin Arapça metni, tespit edilen iki farklı elyazması nüshası esas alınarak tahkik edilmiş metni okuyucunun istifadesine sunulmuştur. Bu şekilde daha sonraki çalışmalara kaynak olabilmesi umuduyla hem müellifin şahsiyeti elde olan kaynaklar esasında tanıtılmaya çalışılmış hem de müellife ait bir eser ilk defa tahkikli bir metin olarak bilim dünyasına kazandırılmıştır.

Son olarak *Mefâtihu'l-ayb* eserinin ortaya çıkarılmasında hem metin düzenlenmesi hem de verdiği değerli fikirlerle katkıda bulunan Doç. Dr. Orhan Musahanlı'ya teşekkür etmeği kendimize bir borç biliriz.

21.10. 2025
Trabzon